Bijlagenbestand

Duurzaam toerisme in Nationaal Landschap Middag-Humsterland

Marije ten Berge & Myrthe van Hecke

Bijlagenbestand

Duurzaam toerisme in Nationaal Landschap Middag-Humsterland

Het landschap als basis voor het bevorderen van duurzaam toerisme

Auteurs:	Marije ten Berge	000006504
	Myrthe van Hecke	000009705
Datum:	17-10-2019	
Instituut:	Hogeschool van Hall Larenstein	
Opleiding:	Management van de Leefomgeving	
Modulecode:	LML430VNAO	
Probleemeigenaar:	Gebiedscoöperatie Westerkwartier namens de Werkgroep Regiomarketing Middag-Humsterland	
Begeleiders:	Hendrik Boekhoud Simon Matahelumual	
Opponent:	Ineke Baan	

van hall larenstein
university of applied sciences

GEBIEDSCOÖPERATIE WESTERKWARTIER

Middag Humsterland

Inhoudsopgave

Bijlage I VI
Bijlage II VIII
Bijlage III IX
Bijlage IV XXXV
Bijlage V XXXVI
Bijlage VI XLI
Bijlage VII XLIII
Bijlage VIII XLIV
Bibliografie XLVIII

Bijlage I

Kaartenbijlage landschap

Kaart van landgebruik in Nationaal Landschap Middag-Humsterland e.o.

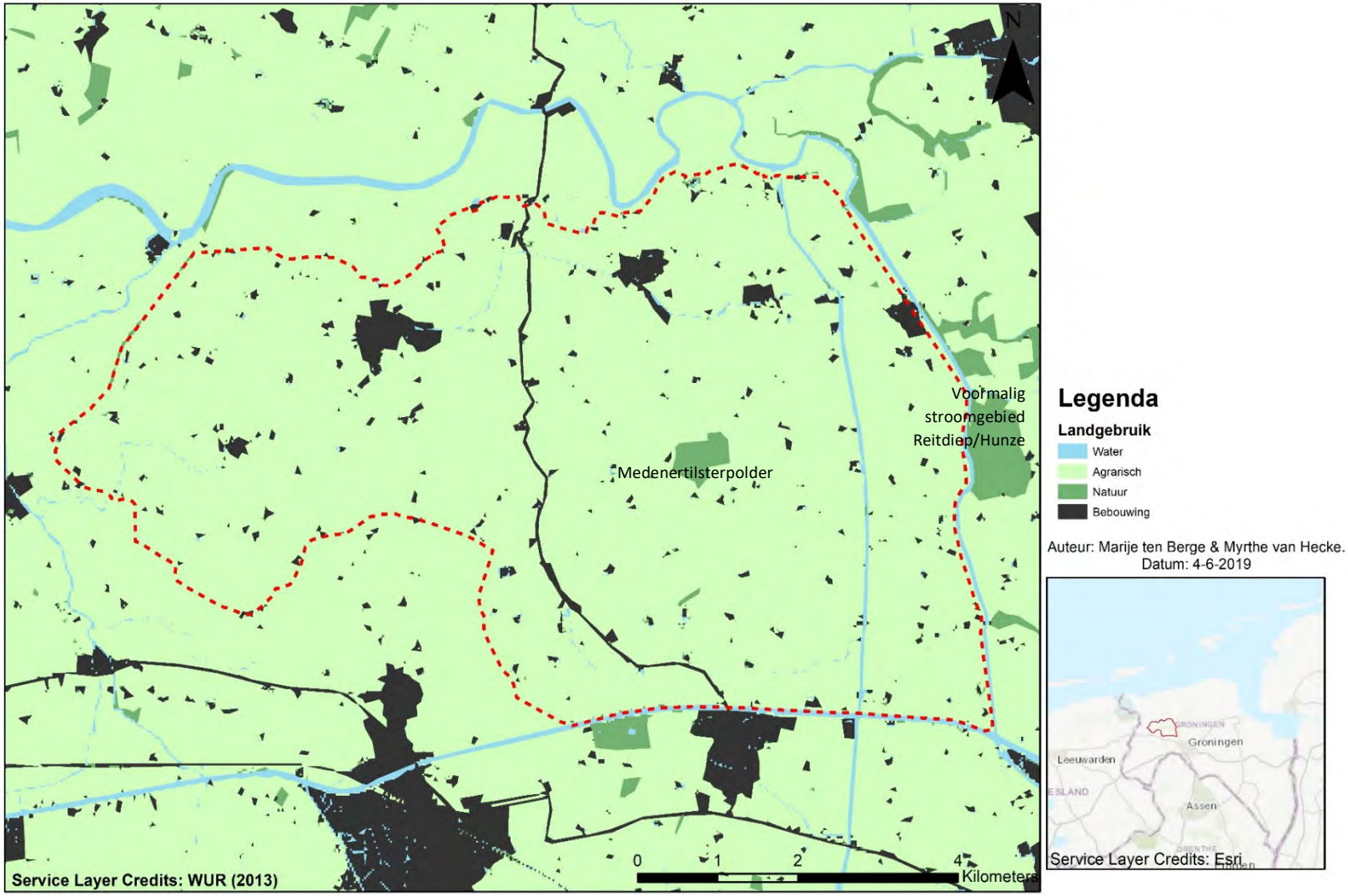

Geomorfologische kaart Middag-Humsterland e.o.

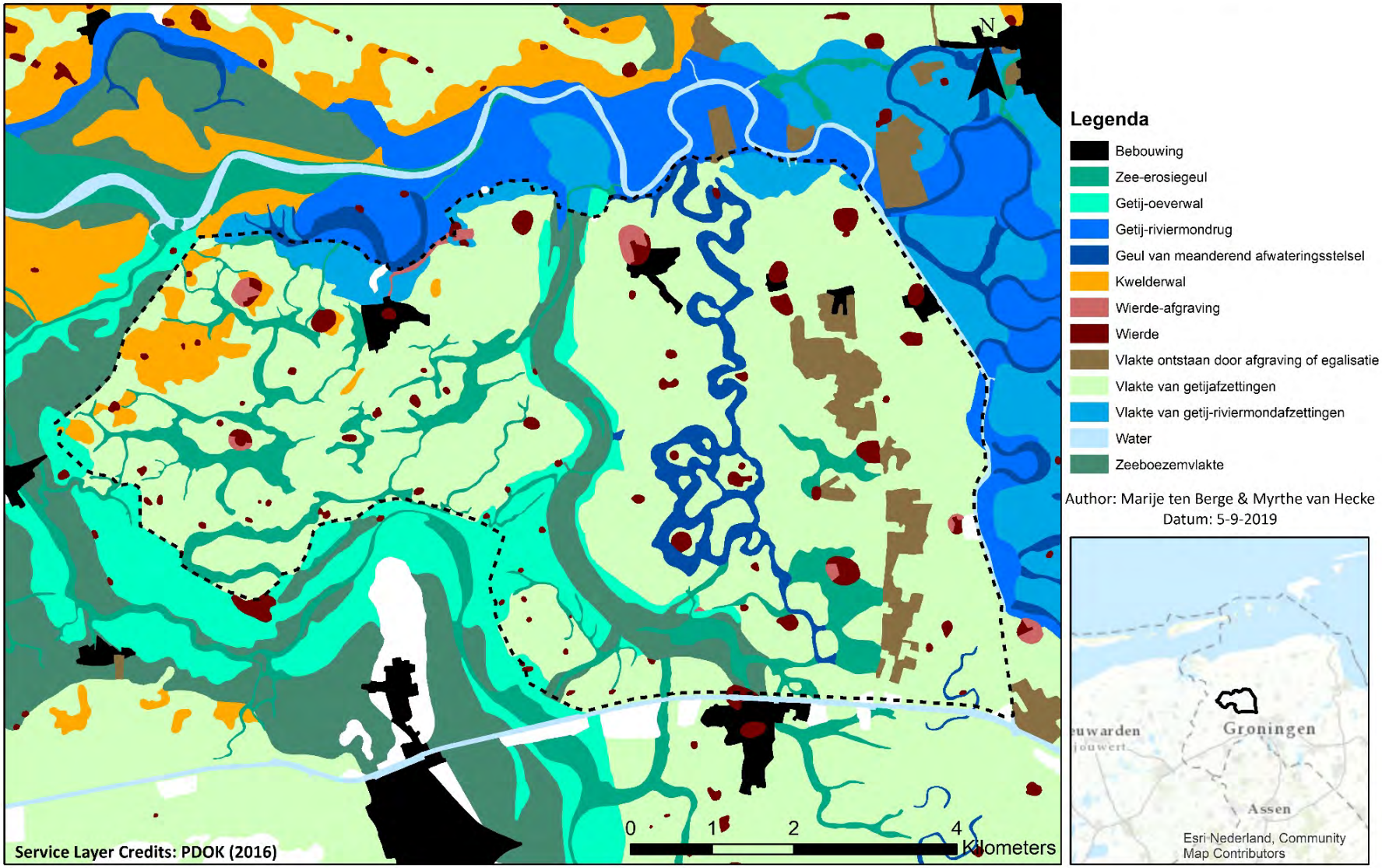

Bijlage II

Beoordeelde landschapsonderdelen Middag-Humsterland

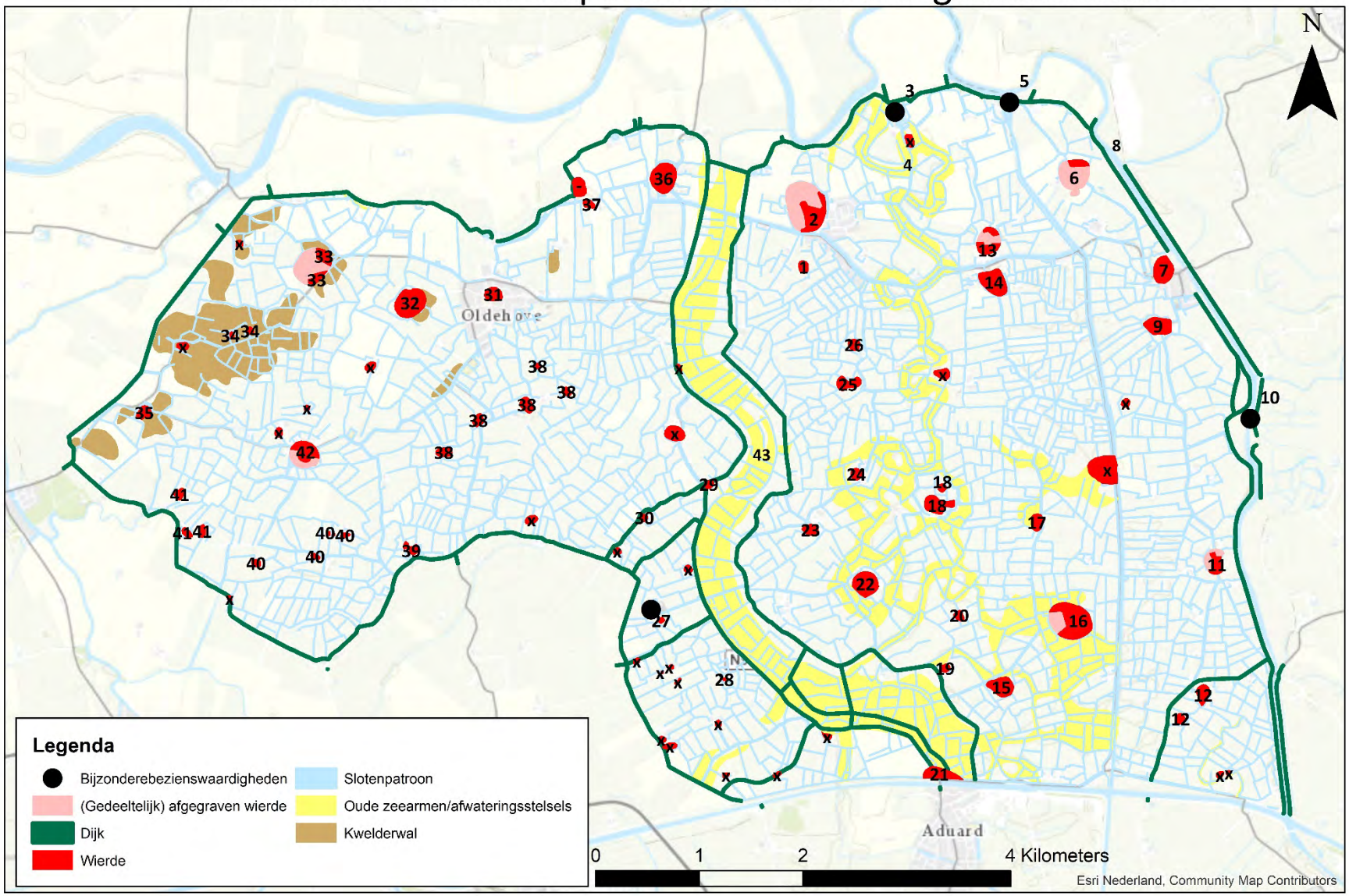

Bijlage III

Waardering landschapschapsonderdelen

Landschapsonderdeel	Zichtbaarheid	Eenheid	Herkenbaarheid	Natuurlijkheid	Bereikbaarheid	Toegankelijkheid	Gemiddelde
1. Onbewoonde wierde Ezinge	+/-	-	-	+/-	-	-	-
2. Wierde Ezinge	+	+	+	+	+	+	+
3. Allersmaborg	+	+	+	+	+	+	+
4. Oude Aduarderdiep	-	-	-	+/-	-	-	-
5. Aduarderzijl	+	+	+	+	+	+	+
6. Wierde Antum	+	+	-	-	+	-	+/-
7. Wierde Garnwerd	+	+	+/-	+/-	+	+	+
8. Noordelijke ringdijk	+	+	+	+	+/-	-	+/-
9. Wierde Krassum	+/-	+/-	-	-	+	+/-	-
10. Wetsingersluisbrug	+/-	+/-	+	+/-	+	+	+/-
11. Wierde Oostum	+/-	+	+	+	+	+/-	+
12. Huiswierden Wierumerschouw	-	+/-	-	+/-	+	-	-
13. Wierde Feerwerd noord	+/-	+/-	+/-	+/-	+	+	+/-
14. Wierde Feerwerd zuid	+/-	+	+/-	+/-	+	-	+/-
15. Fransumer voorwerk	+	+	-	+/-	+	-	+/-
16. Wierde Joeswerd	-	+/-	-	-	-	-	-
17. Wierde Medenerweg	-	+/-	-	-	+	-	-
18. Wierde Beswerd	+/-	-	-	+/-	-	-	-
19. Wierde nabij kerkje Harkema	-	+/-	-	-	-	-	-
20. Boerderijwierde	-	-	-	-	-	-	-
21. Wierde Aduard	+	+/-	-	-	+	-	-

Landschapsonderdeel	Zichtbaarheid	Eenheid	Herkenbaarheid	Natuurlijkheid	Bereikbaarheid	Toegankelijkheid	Gemiddelde
22. Wierde Fransum	+	+/-	+/-	+	+	+	+
23. Wierde Hardeweer	+/-	+	-	-	+	-	+/-
24. Wierde Zuiderweg	+	+/-	-	-	+	-	+/-
25+26. Wierde Zuiderweg 3	+	+/-	-	+/-	+/-	-	+/-
27. Piloersemaborg + wierde	+	+	+	+	+	+	+
28. Kerkje/wierde Den Ham	+/-	+	+	+/-	+/-	+/-	+/-
29. Boerderijwierde Jensemaweg	+	+	+/-	+/-	+	-	+/-
30. Haijemaheerd	-	+	-	+/-	+/-	+/-	-
31. Wierde Oldehove	-	-	+/-	+/-	+	+	+/-
32. Grote wierde nabij Oldehove	+/-	+	+/-	+/-	-	-	-
33. Wierde + kwelderwal Aalsum	+/-	+	+/-	+	+	-	+/-
34. Boerderijwierden Ikum Korhorn	+/-	+	+/-	+/-	+	-	+/-
35. Wierde Gaaikemaweer	+/-	+	+/-	+	+	-	+/-
36. Wierde Saaksum	+	+	+	+	+	+	+
37. Wierde Englum	+	+/-	+	+/-	+	-	+/-
38. Wierden Selwerd	+/-	+/-	-	-	+	+/-	-
39. Wierde Frytum	+	+	+/-	+	+	-	+/-
40. Boerderijwierden nabij Frytum	+/-	+	-	+/-	+	-	+/-
41. Wierden Heerenburen	+/-	+	+/-	+/-	+/-	-	+/-
42. Niehove	+	+	+	+	+	+	+
43. Oude geul tussen Middag en Humsterland	+/-	+	+/-	+/-	+	_	+/-

1. Onbewoonde wierde Ezinge

Betreft een kleine wierde van geringe hoogte nabij een boerderij in het weiland. De verhoging is vanaf de doorgaande weg zichtbaar als men er op let. De wierde is niet toegankelijk en bereikbaar vanwege de ligging op privéterrein. Zonder verdere informatie is het niet herkenbaar dat dit landschapsonderdeel een wierde betreft. Rondom is er zicht op de dorpsrand van Ezinge, de wierde van Ezinge is echter niet zichtbaar. Het onregelmatige slotenpatroon is ook niet zichtbaar. Verder weinig natuurlijkheid aanwezig, afgezien van riet langs rechte sloot, een bomenrij op de oprit naar de boerderij en dieren in de wei.

Figuur 1 Landschapsonderdeel 1

2. Wierde Ezinge

Betreft de deels afgegraven dorpswierde van Ezinge. Is niet zichtbaar vanuit het dorp, hoewel de toegangsweg sterk omhoog loopt en het hoogteverschil met het omliggende landschap duidelijk wordt bij doorkijkjes tussen de huizen. Vanaf de noordkant is de wierde goed zichtbaar vanaf de doorgaande weg, en een wandelpad die evenwijdig loopt aan de radiaire verkaveling rondom de wierde. Bovenop de wierde staat de kerk van Ezinge, een rustpunt, een informatiebord en een monument die de terpafgraving en archeologische vondsten van Van Giffen representeert. Daarnaast is er een parkeerplaats en voldoende plek om fietsen neer te zetten. Vanaf de wierde is het door de hoogte mogelijk om ver te kijken richting het noorden, westen en oosten. Een deel van de oude ringdijk en de radiaire verkaveling zijn zichtbaar. Het zicht wordt hier en daar echter verstoord door stallen van boerderijen, niet passende bouwwerken en windmolens. Aan de zuidkant is het zicht geblokkeerd door het dorp Ezinge. De kleinschalige, oude uitstraling van het dorp past echter wel bij de wierde. Er is groen aanwezig op en rondom de wierde.

Figuur 2 Landschapsonderdeel 2

3. Allersmaborg

De Allersmaborg is van een afstand alleen zichtbaar door de goede bewegwijzering en een grote hoeveelheid bomen bij elkaar die opvalt in het verder open landschap. De weg langs de borg is zeer bochtig en smal, dit geeft een kleinschalige, landelijke sfeer en de verkavelingspatronen en bochtige sloten zijn zichtbaar. Deze weg maakt onderdeel uit van fietsroutes. Naast de borg is een parkeerterrein aanwezig. Bij de borg is een park aangelegd dat vrij toegankelijk is en het mogelijk maakt om rondom de borg te lopen. Daarnaast ligt ook een appelboomgaard. Het zicht op het landschap rondom wordt belemmerd door bomen. Bij de borg staat een informatiebord, is een fietsenstalling aanwezig en staan op twee plekken bankjes. Vanaf het bankje aan de noordoostkant van de borg is een doorkijk naar de ringdijk.

Figuur 3 Landschapsonderdeel 3

4. Oude Aduarderdiep

Op hoogtekaarten zijn de oude meanders van het Aduarderdiep nog goed zichtbaar. Het betreft echter microreliëf en laagten zijn vaak gelegen in ontoegankelijk boerenland. Dit landschapsonderdeel is daarom amper zichtbaar, zeker voor een ongetraind oog. Vanaf de Allersmaweg is het mogelijk om één oude meander te zien, welke geïnterpreteerd zou kunnen worden als sloot. Vanaf de wierde van Fransum is een laagte zichtbaar en kan microreliëf worden waargenomen. Op deze locatie is echter geen informatie gegeven over het omliggende landschap dus de context mist.

Figuur 4 Landschapsonderdeel 4

5. Aduarderzijl

Het Aduarderzijl ligt naast een zeer bochtige, doorlopende weg en fietsroute en is vanaf een afstand duidelijk zichtbaar. Dit mede door een kenmerkend wit hekwerk. Het Aduarderzijl maakt deel uit van de oude noordelijke ringdijk en het is mogelijk het Aduarderzijl te betreden. Hiermee is het de enige plek waar het mogelijk is om op de dijk te komen. Bovenop zijn een aantal bankjes aanwezig. Vanaf het Aduarderzijl is er een wijds uitzicht over het Reitdiep, het Aduarderdiep en het open landschap. Schapen begrazen de dijk en rondom is veel groen aanwezig. In de verte zijn echter hoogspanningsmasten zichtbaar. Er zijn meerdere informatieborden aanwezig, die echter niet allemaal in goede staat verkeerden waardoor één moeilijk leesbaar was. Er is genoeg plek om een auto te parkeren en fietsen weg te zetten. Bij het parkeerplaatsje was een bloemweide aangelegd. Vlak naast het Aduarderzijl staat ’t Waarhuis, wat een oud sluiswachtershuis was. Het huis vormt nog duidelijk een eenheid met het Aduarderzijl.

Figuur 5 Landschapsonderdeel 5

Figuur 6 Landschapsonderdeel 5

6. Wierde Antum

Langs een zeer bochtige weg, vlak na het bordje van Antum is in een weiland een zeer duidelijke verhoging zichtbaar. De wierde is aan één kant deels afgegraven, waardoor de hoogte aan die kant nog duidelijker zichtbaar is. Vanaf Antum is het mogelijk om het Aduarderzijl, de noordelijke ringdijk, de radiaire verkaveling en het bochtige slotenpatroon te zien. Naast de wierde is echter een boerderij gelegen. Ondanks de context met andere landschapsonderdelen, is het door de ligging voor een ongeoefend oog lastig te herkennen als wierde. De weg door Antum maakt onderdeel uit van een fietsroute. Het is echter niet mogelijk om de wierde te betreden. De natuurlijkheid van de omgeving is gering aangezien het vooral agrarisch grasland betreft.

Figuur 7 Landschapsonderdeel 6

7. Wierde Garnwerd

De wierde van Garnwerd ligt middenin het dorp, bovenop de wierde is een kerk. Van een afstand is de wierde niet zichtbaar door de bebouwing. De wierde ligt naast een doorgaande weg in het dorp, waar vanaf het duidelijk zichtbaar is dat de wierde hoger gelegen is. De wierde is ook bereikbaar via smalle straten met oude bebouwing vanaf café Hamming. De straten lopen sterk omhoog. De wierde past hiermee goed in het oude, kleinschalige dorp. Vanaf de wierde zijn de korenmolen en hoge masten van zeilboten op het Reitdiep zichtbaar. Er is geen informatiepunt aanwezig, het is wel mogelijk om de kerk te betreden. Het omliggende landschap is echter niet zichtbaar. Er staan veel oude bomen die de natuurlijkheid verhogen.

Figuur 8 Landschapsonderdeel 7

8. Noordelijke ringdijk

De noordelijke ringdijk vormt de begrenzing van Middag-Humsterland, dit is ook duidelijk waarneembaar. De dijk is bijna overal goed zichtbaar vanaf wegen, fietsroutes, wandelpaden en andere landschapsonderdelen. Het is echter nergens mogelijk om de dijk te betreden en het is op de meeste plaatsen verboden om de wegen die over de dijk lopen te betreden. Het is niet overal mogelijk om dicht bij de dijk te komen. Bij het Aduarderzijl is het wel mogelijk om op de dijk te komen, en bij Saaksum en Lammerburen loopt de doorgaande weg door de dijk heen. Bij Saaksum loopt de weg ook omhoog. Het is vanaf buiten Middag-Humsterland duidelijk dat het gebied daar binnengetreden wordt, echter staan er geen borden bij het uittreden van Middag-Humsterland. Er staan geen informatieborden bij de dijk. Er is verder weinig bebouwing op de dijk, en de dijk wordt veelal begraasd door schapen.

Figuur 9 Landschapsonderdeel 8

9. Wierde Krassum

Zuidelijk vanaf Garnwerd ligt de wierde van Krassum. Over de wierde loopt een zeer bochtige doorgaande weg. Deze weg maakt onderdeel uit van een fietsroute en nabij gelegen is een afslag naar het fietspad richting de Wetsingersluisbrug. Op de wierde is echter een grootschalig agrarisch bedrijf gevestigd die de wierde onherkenbaar maakt. Er is wel een verhoging waarneembaar. Vanaf de wierde zijn Garnwerd en de dijk langs het Reitdiep zichtbaar. Het uitzicht wordt verstoord door het grote bedrijf en hoogspanningsmasten in de verte. Er is weinig natuurlijkheid door grootschalig agrarisch grasland en bedrijvigheid.

Figuur 10 Landschapsonderdeel 9

10. Wetsingersluisbrug

De Wetsingersluisbrug is alleen te voet of met de fiets te bereiken. De gerestaureerde brug is vanaf een afstand niet goed zichtbaar, mede omdat de brug achter een oude dijk ligt. Er is sprake van sterke verstoring van het uitzicht omdat naast de brug een grote hoogspanningsmast staat. Vanaf de brug is de verstedelijking van de stad Groningen zichtbaar. Daarnaast is er een groot bord geplaatst met een waarschuwing voor de scheepvaart op het Reitdiep over de doorvaarhoogte. De dijken en het zicht op het Reitdiep en Garnwerd versterken echter de eenheid weer. Op de dijk naast de brug grazen schapen en is afwisselende beplanting aanwezig. Aan de oostzijde van het Reitdiep is een rustplaats aanwezig met picknickbankjes en een informatiebord over de brug. Echter moet er dan gepicknickt worden recht onder een hoogspanningsmast. Aan het begin/einde van het fietspad in Middag-Humsterland is ook een rustplaats.

Figuur 11 Landschapsonderdeel 10

11. Wierde Oostum

Over de wierde van Oostum loopt een doorgaande weg die onderdeel uitmaakt van fietsroutes. De wierde is hoog, waardoor de weg ook sterk omhoog loopt en de hoogte duidelijk beleefbaar is. De wierde is daarom van grote afstand al waarneembaar. Het is echter niet mogelijk om rondom de wierde te fietsen of lopen. De wierde is deels afgegraven, de afgegraven percelen zijn zichtbaar. De percelen daaromheen liggen vervolgens weer hoger en waren ooit onderdeel van de wierde. Bovenop de wierde is een kerk gevestigd en een aantal oude huizen. Er is een enkele plek om de auto langs de weg te zetten, echter is er geen fietsenstalling aanwezig. Er staat een bankje om te rusten en het kerkhof en de kerk zijn te betreden. Er is geen informatiebord aanwezig. Het zicht vanaf de wierde wordt belemmerd door hoge bomen op de wierde. De beplanting onderaan de wierde is hier en daar rommelig. De dijk langs het Reitdiep en de radiaire verkaveling zijn zichtbaar. Echter wordt het uitzicht ook verstoord door hoogspanningsmasten en de stad Groningen.

Figuur 12 Landschapsonderdeel 11

Figuur 13 Landschapsonderdeel 11

12. Huiswierden Wierumerschouw

Dit landschapsonderdeel betreft twee wierden van geringe hoogte waar huizen op staan. De wierden zijn daarom lastig zichtbaar en herkenbaar. De wierden liggen langs de weg, die ooit de oude dijk was. De wierden zijn niet toegankelijk omdat het privéterrein is. De omgeving is groen door beplanting langs de weg en de dijk langs het Reitdiep is zichtbaar. In de verte is een molen te zien. Het omliggende landschap is open en kleinschalig.

Figuur 14 Landschapsonderdeel 12

13. Wierde Feerwerd noord

Dit landschapsonderdeel betreft de wierde die in het dorp Feerwerd gelegen is. De wierde is van een afstand niet zichtbaar, zowel van zuidelijke als noordelijke kant. De wegen in het dorp lopen echter wel duidelijk omhoog. De wierde is geheel bebouwd en op ongeveer het hoogste punt staat de kerk van Feerwerd. De kerk is open en binnen is informatie te vinden over de kerk, is er een wc en is het mogelijk om zelf koffie, thee, pakjes drinken en koekjes te pakken. De wierde is goed bereikbaar en maakt onderdeel uit van wandel- en fietsroutes. Het landschap is vanaf de wierde bijna niet zichtbaar. De wierde vormt wel een eenheid met het dorp en wordt met een weg gescheiden van de zuidelijke wierde van Feerwerd. In het dorp is het één en ander aan groen aanwezig.

Figuur 15 Landschapsonderdeel 13

14. Wierde Feerwerd zuid

De zuidelijke wierde van Feerwerd is gelegen naast een korenmolen, een klein weiland en een rij huizen. De wierde is lastig zichtbaar vanaf de doorgaande weg aan de noordkant. Rondom de wierde loopt een kleinere weg, met aan de zuidkant een kleinere weg richting Beswerd. Vanaf de weg aan de oostkant is de wierde beter zichtbaar. Aan de zuidkant liggen weilanden en is er sprake van openheid. Aan de noordkant is de rand van het dorp Feerwerd zichtbaar. Bovenop de wierde staat een oud huis. Op de wierde staan veel bosjes, wat de zichtbaarheid beperkt. De wierde is daarom minder herkenbaar, er is ook geen informatie of rustpunt aanwezig. De wierde zelf is niet toegankelijk omdat het privéterrein betreft. Rondom de wierde is de kleinschaligheid goed te ervaren, er grazen dieren in de kleine weilanden.

Figuur 16 Landschapsonderdeel 14

15. Fransumer voorwerk

Op deze wierde is een oude boerderij gevestigd. De wierde is van grote omvang, waardoor de omliggende percelen ook hoger gelegen zijn. De wierde is daarom duidelijk zichtbaar. De wierde past goed in het omliggende, zeer open landschap. Zonder verdere informatie is het landschapsonderdeel echter moeilijker herkenbaar. In het omliggende landschap zijn geen oriëntatiepunten aanwezig. In de verte zijn hoogspanningsmasten, een molen en het Aduarderdiep zichtbaar. De wierde ligt langs een rustige, bochtige weg die ook iets omhoog en omlaag loopt. De radiaire en onregelmatige verkaveling zijn deels zichtbaar, maar moeilijk te herkennen vanaf de weg. De wierde is niet toegankelijk omdat het privéterrein betreft. De natuur is eentonig vanwege het agrarische graslandschap. Er grazen wel dieren in de wei en rondom de boerderij staan veel oude, hoge bomen.

16. Wierde Joeswerd

De wierde van Joeswerd betreft een boerderijwierde die door een lange oprijlaan ver van de weg verwijderd ligt. De wierde is daarom vanaf de weg vrijwel onzichtbaar, er is enkel een lichte verhoging waar te nemen. De wierde is niet toegankelijk omdat het privéterrein betreft, ook de oprijlaan is verboden terrein voor onbevoegden. Vanaf de weg zijn in de verte een molen, het Aduarderdiep, Fransumer voorwerk en hoogspanningsmasten te zien. Het gebied is enorm open. De radiaire verkaveling ligt te ver van de weg af om te kunnen waarnemen. Er is weinig natuurlijkheid aanwezig door de open, agrarische weiden. Er grazen wel dieren in de wei.

Figuur 17 Landschapsonderdeel 16

17. Wierde Medenerweg

Vrijwel onzichtbare wierde met een huis erop met modern hekwerk. Het landschapsonderdeel is bijna niet herkenbaar. Langs de wierde loopt een weg, maar de wierde is niet toegankelijk omdat het privéterrein betreft. Rondom is het Fransumer voorwerk wel zichtbaar, net als hoogspanningsmasten en een molen in de verte. De omgeving is zeer open en betreffende natuur zeer eentonig. Onregelmatige verkaveling is lastig zichtbaar.

Figuur 18 Landschapsonderdeel 17

18. Wierde Beswerd

Op deze wierde is een boerderij gevestigd met twee nieuwbouwhuizen. De doorgaande weg gaat niet langs deze wierde, een doodlopende weg is echter wel te betreden. Voor fietsers loopt de weg niet dood, het fietspad loopt langs onregelmatige percelen door naar Fransum. Ten noorden van het fietspad is de Medenetilsterpolder gelegen. De wierde is vanaf de doorgaande weg niet zichtbaar, echter dichterbij de boerderij is een zeer duidelijke verhoging te zien. De zichtbaarheid wordt ook beperkt door een grote hoeveelheid bomen. Vanaf het fietspad en vanaf Fransum is de hoge wierde zichtbaar. De wierde is niet toegankelijk omdat het privéterrein betreft. Het landschap rondom is slecht zichtbaar door de bomen. De nieuwbouwhuizen en akkerbouw rondom de boerderij passen niet in het landschapsbeeld.

Figuur 19 Landschapsonderdeel 18

19. Wierde nabij kerkje Harkema

Op deze wierde is een boerderij gevestigd. De wierde is vrijwel onherkenbaar en is daarom als onaantrekkelijk beoordeeld. De wierde van Fransumer voorwerk is zichtbaar vanaf de locatie. Gebied bestaat uit eentonig, agrarisch grasland. De radiaire verkaveling is niet aanwezig en/of zichtbaar.

Figuur 20 Landschapsonderdeel 19

20. Boerderijwierde

Onbereikbare en ontoegankelijke wierde, ver van de doorgaande weg verwijder door oprit. De wierde is van geringe hoogte en is daarom van een grote afstand vrijwel niet zichtbaar. Grootschalige openheid en Fransumer voorwerk is zichtbaar.

Figuur 21 Landschapsonderdeel 20

21. Wierde Aduard

Deze wierde ligt aan de noordkant van Aduard, naast een drukke weg en een defecte brug. De wierde ligt duidelijk hoger en er is een huis op gelegen. De wierde is niet toegankelijk omdat het privéterrein betreft. Omdat de weg ook omhoog loopt bij de brug, is de hoogte van de wierde minder goed te ervaren. Bij het huis is veel groen aanwezig en het Reitdiep is zichtbaar. Door de drukke weg is de natuurlijkheid echter minder goed te ervaren. De begroeiing beperkt het uitzicht op het open landschap.

Figuur 22 Landschapsonderdeel 21

22. Wierde Fransum

Het betreft een wierde met een aantal boerderijen en een kerk. Deze wierde ligt aanzienlijk hoger dan het omringende land en dit is ook herkenbaar vanaf de weg. De kerk is vanaf een afstand niet te zien door hoge bomen er omheen. De kerk is open en er is informatie beschikbaar over de kerk, niet over het landschap. Vanaf de wierde zijn Fransumer Voorwerk en Groningen te zien, met enige vorm van horizonvervuiling door hoogspanningsmasten. Er is wel een grote mate van openheid om de wierde, met uitgestrekte weilanden. Het is een wierde met redelijke natuurlijkheid door de bomen en afwisseling in beplanting. Door de boerenbedrijven is er een kleine mate van verrommeling aanwezig. Om de wierde heen ligt een fietspad, dus niet over de wierde heen. Op de wierde zelf is een rustpunt waar men koffie kan drinken en de kerk kan bezoeken.

Figuur 23 Landschapsonderdeel 22

23. Wierde Hardeweer

Het betreft een boerderijwierde, welke hooggelegen is. Het past in het landschap, omdat het een eenheid is met de omringende wierden zoals die van Fransum, de grootschalige openheid en kronkelig wegen- en slotenpatroon. Het is een hoge en opvallende wierde, maar wanneer men niet weet dat het een wierde betreft zal dit niet herkend worden. De wierde ligt aan een doorgaande weg en fietsroute, maar is niet toegankelijk. Daarnaast is het niet een aantrekkelijke wierde qua natuurlijkheid, er is veel aangelegd groen, met eentonig grasland eromheen.

Figuur 24 Landschapsonderdeel 23

24. Wierde Zuiderweg

Het betreft een onbewoonde wierde, waar de doorgaande weg overheen loopt. De wierde is hooggelegen, er is zichtbaar hoogteverschil met de omgeving door de grote mate van openheid. Het past enigszins in het beeld van het landschap, er is echter veel horizonvervuiling in het oosten, door de hoogspanningsmasten en verstelijking van Groningen. Omdat de weg over de wierde loopt, en er een fietsroute overheen loopt is deze te betreden, echter verder dan de weg is niet mogelijk. Daarnaast is het een zeer eentonig natuurlijke wierde, er is alleen grasland aanwezig.

Figuur 25 Landschapsonderdeel 24

25+26. Wierde Zuiderweg 3

Dit zijn 2 wierden naast elkaar en zijn beide hoog opgeworpen. Het zijn onbewoonde wierden en liggen naast de weg. Omdat deze wierden zo hoog zijn, blokkeren ze het zicht op de eenheid en openheid van het landschap. In de verte is enige mate van verstoring, namelijk de hoogspanningsmasten. Daarnaast zijn ze wel herkenbaar (ook vanaf de weg), omdat ze zo hoog zijn, maar er is geen informatie aanwezig. De wierden zijn niet te betreden, omdat het weilanden met koeien zijn, dus privé terrein.

Figuur 26 Landschapsonderdeel 25+26

27. Piloersemaborg + wierde

Het betreft de Piloersemaborg en een kleine wierde ernaast. De Piloersemaborg is aangegeven met bewegwijzering vanaf de doorgaande weg. Het heeft een oprijlaan, waardoor naast automobilisten ook fietsers en wandelaars het erf kunnen betreden. Eenmaal aangekomen bij de borg, ligt er een wandelpad om de boerderijborg heen waar een ommetje kan worden gemaakt. Er zijn plaatsen om te rusten, de auto en fiets te parkeren en er zijn informatieborden aanwezig. De borg is toegankelijk, echter alleen bij openingstijden van het restaurant. De kleine wierde die naast de borg ligt, is in gebruik als weiland. Hierdoor is deze duidelijk zichtbaar en herkenbaar, en past het duidelijk bij de rest van het landschap. Het landschap om de borg en wierde heen is erg natuurlijk, met veel diversiteit in groen. In de verte zijn verschillende dorpen te zien, zoals Den Ham, zonder verstoring.

Figuur 27 Landschapsonderdeel 27

28. Kerkje/Wierde Den Ham

Het betreft de kerk op de wierde in Den Ham. Het is een kleine wierde, en het is van afstand niet goed zichtbaar dat het om een wierde gaat. Dichtbij gezien is het duidelijk een wierde door het hoogteverschil met de percelen ernaast. De wierde past goed in het landschap, samen met de kerk, welke van de zelfde bouwstijl is als andere kerken in Middag-Humsterland. Om de kerk staan bomen, wat zorgt voor doorkijkjes over het open landschap en enige mate van natuurlijkheid. Er is uitzicht over de omgeving, zoals de Piloersemaborg, andere kerktorens en het kronkelige slotenpatroon. De bomen belemmeren echter het zicht op de wierde en de kerk vanuit de omgeving. De kerk heeft geen informatieborden en is niet geopend, echter is het wel duidelijk waarover het gaat, door de herkenbaarheid van het bouwwerk. Het is gelegen aan het einde van een doodlopende weg en ligt niet aan fietsroutes.

Figuur 28 Landschapsonderdeel 28

29. Boerderijwierde Jensemaweg

Het betreft een boerderijwierde, welke niet toegankelijk is (privé bezit). De boerderij past goed in het landschap en omdat de wierde relatief gezien hoger is, is het een zichtbaar en herkenbaar punt. De wierde ligt aan de doorgaande weg met fietsroutes. De wierde ligt in een redelijk eentonig grasland.

Figuur 29 Landschapsonderdeel 29

30. Haijemaheerd

Het betreft een boerderijwierde, echter is de wierde niet goed zichtbaar. Er staan grote bouwwerken op, waardoor de zichtbaarheid van de wierde belemmerd wordt. De boerderij wordt gebruikt als B&B en activiteitenboerderij en is dus toegankelijk. Er is een grote eenheid met het landschap en er is een weids uitzicht, waar in de verte Oldehove en de Piloersemaborg te herkennen zijn. Langs de wierde ligt een doorgaande weg, wat ook een fietsroute is. Om de boerderij heen liggen graslanden en zorgen voor een eentonig, maar relatief natuurlijk beeld.

Figuur 30 Landschapsonderdeel 30

31. Wierde Oldehove

Het betreft een wierde in het dorp Oldehove, waar de Liudgerkerk op is gesitueerd. Er is een verhoging waarneembaar, echter dit is niet zo sterk. De wegen naar de kerk toe lopen omhoog en de kerk is duidelijk zichtbaar vanuit de omgeving. Doordat de wierde midden in het dorp is gelegen is er geen uitzicht op de omgeving, waardoor de eenheid mist. Er is een afwezigheid groen, op een paar bomen na is er weinig natuurlijk aan deze wierde. Daarnaast is de herkenbaarheid van de wierde nauwelijks aanwezig, door de ligging ervan. Het ‘verhaal’ van de wierde en het landschap wordt niet verteld, die van de kerk wel. Dit gebeurt door middel van informatie in de kerk. De bereikbaarheid van de wierde met kerk is wel goed, omdat er verscheidene fiets- en wandelroutes langs lopen. Daarnaast kan er in de kerk een kopje koffie worden gedronken en buiten staan een aantal bankjes om te rusten.

Figuur 31 Landschapsonderdeel 31

32. Grote wierde nabij Oldehove

Het betreft een boerderijwierde, welke goed zichtbaar is vanaf de doorgaande weg, ten noorden van de wierde. Het woonhuis ligt hoger ten opzichte van de weilanden er omheen. De wierde past in de omgeving, in de omgeving zijn Oldehove en de noordelijke ringdijk goed te herkennen. Echter is de wierde niet te bereiken, het ligt niet aan een doorgaande weg en het is privé terrein. Daarnaast is de wierde niet erg natuurlijk en bestaan de landen er omheen voornamelijk uit gras.

Figuur 32 Landschapsonderdeel 32

33. Wierde + kwelderwal Aalsum

Het betreft een wierde met boerderijen en rondom een kwelderwal. De kwelderwal is zichtbaar hoger gelegen in het landschap, net als de wierde vanuit het noorden. Het is een rommelig geheel door de grote boerderijen. De herkenbaarheid van de wierde en kwelderwal worden hierdoor niet bevorderd. De wierde en kwelderwal zijn bereikbaar door middel van een doorgaande weg en fietspad, maar niet toegankelijk. Van natuurlijkheid is weinig sprake, het is voornamelijk bebouwd met kleine stukjes tuin of gras.

Figuur 33 Landschapsonderdeel 33

34. Boerderijwierden Ikum en Korhorn

Dit zijn 2 boerderijwierden, welke dicht bij elkaar liggen. De wierden zijn niet erg hoog, maar wel herkenbaar als wierden. Op beide wierden is een boerenbedrijf gevestigd. Het gebied eromheen is erg open en in de verte zijn de dijk, andere boerderijen en Niehove te herkennen. Daarnaast heeft het land lichte glooiingen, waaraan de kwelderwallen te herkennen zijn. Het zijn landschappelijke wierden met eentonige begroeiing en op het weiland lopen schapen. Er is geen informatie aanwezig, dus het is lastig om de kwelderwal te herkennen zonder context. De wierden liggen aan de doorgaande weg met fietsstrook, maar zijn niet toegankelijk.

Figuur 34 Landschapsonderdeel 34

35. Wierde Gaaikemaweer

Het betreft een wierde met een monumentale kop-hals-romp boerderij er op. Het is goed zichtbaar dat deze boerderij op een wierde staat, door een lichte afwijking in hoogte ten opzichte van de omliggende percelen. Deze percelen zijn delen van de kwelderwal, wat waar te nemen is door de lichte glooiing op sommige plaatsen. Het is een punt in het gebied waar het open en natuurlijk is en daarom is het zicht erg ver. De onregelmatige verkaveling en de dijk zijn goed te herkennen. De wierde is bereikbaar over de doorgaande weg, waar ook een fietsstrook aanwezig is. Het is privé terrein, dus het is niet te betreden.

Figuur 35 Landschapsonderdeel 35

36. Wierde Saaksum

De wierde van Saaksum is een dorpswierde met een aantal huizen en een kerk. Deze wierde is van een afstand, vanuit noord- naar zuidelijke richting, goed te herkennen. Het is duidelijk hoger gelegen dan de omringende percelen, wat zorgt voor deze herken- en zichtbaarheid. Doordat het in een open gebied is gelegen is er vrij zicht op andere dorpen, zoals Ezinge, en er is zicht op de noordelijke ringdijk. Langs de wierde, bij de terp, loopt de doorgaande weg. Hier zijn een aantal parkeerplaatsen gesitueerd, waardoor de toegankelijkheid van de wierde wordt bevorderd. Naast de kerk loopt een pad, waarmee het dorp bereikbaar is. Er zijn veel doorkijkjes door deze paadjes en boven op de wierde is het terrein van een afgebroken borg te vinden. Doordat er op en rond de wierde veel groen is aangelegd en er schaapjes in de weide staan, ziet het er natuurlijk uit. Er is informatie beschikbaar door middel van borden bij de kerk en er zijn een aantal uitrustplaatsen voor fietsers. De wierde ligt naast de doorgaande weg met fietsroute en is dus goed bereikbaar.

Figuur 36 Landschapsonderdeel 36

37. Wierde Englum

Deze onbewoonde wierde ligt aan de rand van het gebied, deels aan de noordelijke ringdijk. Het is een erg hoge wierde, welke goed te herkennen is. Bij de wierde staan een aantal boerderijen en er is een weids uitzicht op over de omgeving, onder andere over Oldehove. De wierde past goed in het landschap en aan het hek van de akker is de ontstaansgeschiedenis van de wierde uitgelegd. Omdat het een akker is, is de natuurlijkheid niet erg groots, echter in de omgeving is veel groen te zien en er staan dieren in de weide. De wierde ligt aan de weg, met mogelijkheid om even te stoppen. Echter is het niet mogelijk om de wierde te betreden, gezien het een privé terrein is.

Figuur 37 Landschapsonderdeel 37

38. Wierden Selwerd

Dit betreft een cluster van boerderijwierden ten zuiden van Oldehove. De wierden zijn verspreid over een aantal plaatsen, waarvan ze niet allemaal duidelijk zichtbaar zijn. Degene die in het oog springt is die van Selwerd, dit is een hoge wierde met een groot agrarisch bedrijf er op. Door de grote gebouwen is het aanzicht niet erg natuurlijk en past het minder goed in de eenheid van het gebied. Er lopen echter wel fietspaden vanuit Oldehove rondom en langs deze wierden. De wierde is niet toegankelijk, omdat het privé terrein is.

Figuur 38 Landschapsonderdeel 38

39. Wierde Frytum

Om bij de wierde van Frytum te komen, wordt er een bochtige weg gevolgd door het landschap. Het is een wierde met 2 aparte boerderijen aan weerszijden van de weg. De wierde is zichtbaar hoger dan het omliggende land. Vanuit Frytum is er een weids uitzicht over verschillende dorpen. Zo is Noordhorn te zien, maar ook Oldehove en Niehove. Er is grote openheid waar te nemen en het beeld op de onregelmatige verkaveling wordt niet verstoord. De wierde heeft een natuurlijk karakter door de boomgaard die er te vinden is, het aangeplante groen en het riet aan de oevers van de sloten. De wierde is gesitueerd aan een doorgaande weg, waar ook fietsers langs komen. Er is echter geen plek om te stoppen, gezien het een privé terrein is.

Figuur 39 Landschapsonderdeel 39

40. Boerderijwierden nabij Frytum

Deze boerderijwierden zijn geclusterd, gezien het gaat om visueel minder herkenbare wierden. Het gebied rondom de wierden heeft wel een enorm open karakter, waardoor het wel in de eenheid van het landschap past. Er is ver uitzicht naar bijvoorbeeld Niehove. Er lopen verschillende fietspaden langs de sloten richting Niehove, waar ook bankjes bij staan. Echter zijn de wierden niet toegankelijk, omdat het privé terrein betreft.

Figuur 40 Landschapsonderdeel 40

41. Boerderijwierden Heereburen

Wederom een cluster van verschillende boerderijwierden, in een zeer open landschap. Een van de wierden is goed te herkennen, omdat deze hoger gelegen is dan de omliggende landerijen. Deze wierde is groot, maar minder aantrekkelijk door de vervallen staat van de boerderij die er op staat. Door de hoogte is het verhaal van deze wierden wel te begrijpen. Ze zijn allen gesitueerd aan de weg en niet toegankelijk omdat het privé terrein is.

42. Wierde Niehove

De dorpswierde van Niehove is in weide omgeving goed te herkennen. Daarnaast is er geen enkele vorm van horizonvervuiling of verstoring in dit deel van Middag-Humsterland. De wierde van Niehove is deels afgegraven aan de zuidkant van het dorp, waar de onregelmatige blokverkaveling dan ook over gaat in radiale verkaveling. Doordat de wierde van ver af is te herkennen, past het dorp goed in het landschapsbeeld en vormt daardoor een eenheid. De wierde is hoog opgeworpen ten opzichte van het land er om heen, wat ervoor zorgt dat het een herkenbaar punt is in het landschap. Daarnaast is er rondom en in het dorp veel groen aanwezig, wat zorgt voor veel natuur en afwisseling in beeld. In het dorp staat een kerk welke ook fungeert als informatiepunt over de wierde en de omgeving. De wierde is goed bereikbaar, zowel met de auto, als op de fiets en wandelend. Vanuit Niehove beginnen en eindigen verschillende fietsroutes.

Figuur 41 Landschapsonderdeel 42

43. Oude geul tussen Middag en Humsterland

Dit landschapsonderdeel ligt in het midden van het onderzoeksgebied. Door de grootte ervan, is de waardering niet overal hetzelfde. Op de oude dijken om de geul, liggen nu wegen. De N983 vormt de westelijke dijk, die lastig te herkennen is door de breedte van de weg, langs de weg ligt wel een fietspad. De laagte van de geul is niet zichtbaar door de kruinige percelen. In het noorden van het landschapsonderdeel is de geul beter beleefbaar, omdat aan de overkant van de N983 de oostelijke dijk zichtbaar is. Op de oostelijke dijk ligt een kleine kronkelweg die de Oldijk heet. In het noorden is het duidelijk zichtbaar dat het hier om een dijk gaat. Daarbij zijn een aantal laagten te herkennen. De geul betreft echter microreliëf. Verder naar het zuiden komt de weg lager te liggen en volgt de weg op een gegeven moment niet meer het tracé van de dijk vanaf Hardeweer. Door de openheid van het landschap is vanaf daar ook de verstedelijking van Groningen te zien met hoogspanningsmasten. Als er van het zuiden naar het noorden gekeken wordt, is er echter geen sprake van horizonvervuiling. Door de wegen is het dus mogelijk om rondom de geul te rijden. Het is echter niet mogelijk om de geul te betreden. De natuurlijkheid is beperkt omdat er enkel agrarisch grasland aanwezig is, en hier een daar riet of bosjes.

Figuur 42 Landschapsonderdeel 43

Bijlage IV

Faciliteiten toerisme in Middag-Humsterland

Dorp	Accommodatie		Horeca	Bezienswaardigheden
Aduard	Herberg onder de Linden		Herberg Onder de Linden	Abdijkerk Aduard
	Best Western hotel Aduard		Best Western restaurant Aduard	Kloostermuseum Aduard
Aduarderzijl	Camping-Jachthaven Aduarderzijl		-	Aduarder Zijlen
				Allersmaborg
Den Ham	Hayema Heerd		Piloersemaborg	Kerk van Den Ham
	Piloersemaborg		Kerkje Harkema	Kerkje Harkema
Fransum	-		-	Kerk Fransum
*Electra**	Camping-Jachthaven de Waterwolf		Eetcafe de Waterwolf	Gemaal de Waterwolf
				Zwembad Electra
Lammerburen	Natuurboerderij Lammerburen		-	-
Ezinge	Gastenverblijf de Kastanje		Bakkerij Leistra	Protestantse Kerk Ezinge
	Hemeltjelief bij Caro		Cafe ’t Haventje	Museum Wierdenland
			Cafe de Brug	
			Hemeltjelief bij Caro	
Feerwerd	B&B daar bij die Molen		-	Kerk Feerwerd
				Korenmolen Joeswert
Garnwerd	B&B de Blokhut	B&B ’t Woaterborgje	Cafe Hammingh	Kerk Garnwerd
	B&B de Oude Pastorie	B&B Regina	Garnwerd aan Zee	Korenmolen de Meeuw
	B&B Dohle en Rohde	B&B de Tuinkamer	Eetcafe ’t Woaterborgje	
	B&B Brugwachtershuis Hammingh	B&B Marikesj		
Klein Garnwerd	B&B Klein Garnwerd		-	-
Niehove	B&B Op de Wierde		De Eisseshof	Kerk en Bezoekerscentrum Niehove
Oldehove	B&B Het Witte Huisje		’t Kleine Oestertje	Liudgerkerk
			Cafe Odeon	Korenmolen Aeolus
				Korenmolen de Leeuw
Oostum	-		-	Kerk van Oostum
Rodehaan	Camping Rodehaan			
Saaksum	Thismaheerd		-	Kerk van Saaksum
	Trekkerscamping Saaksum			
Wierumerschouw	B&B Wierumerstee			Horse Farm
	Auwers End			Poldermolen de Eolus

Bijlage V

Kaartenbijlage toerisme

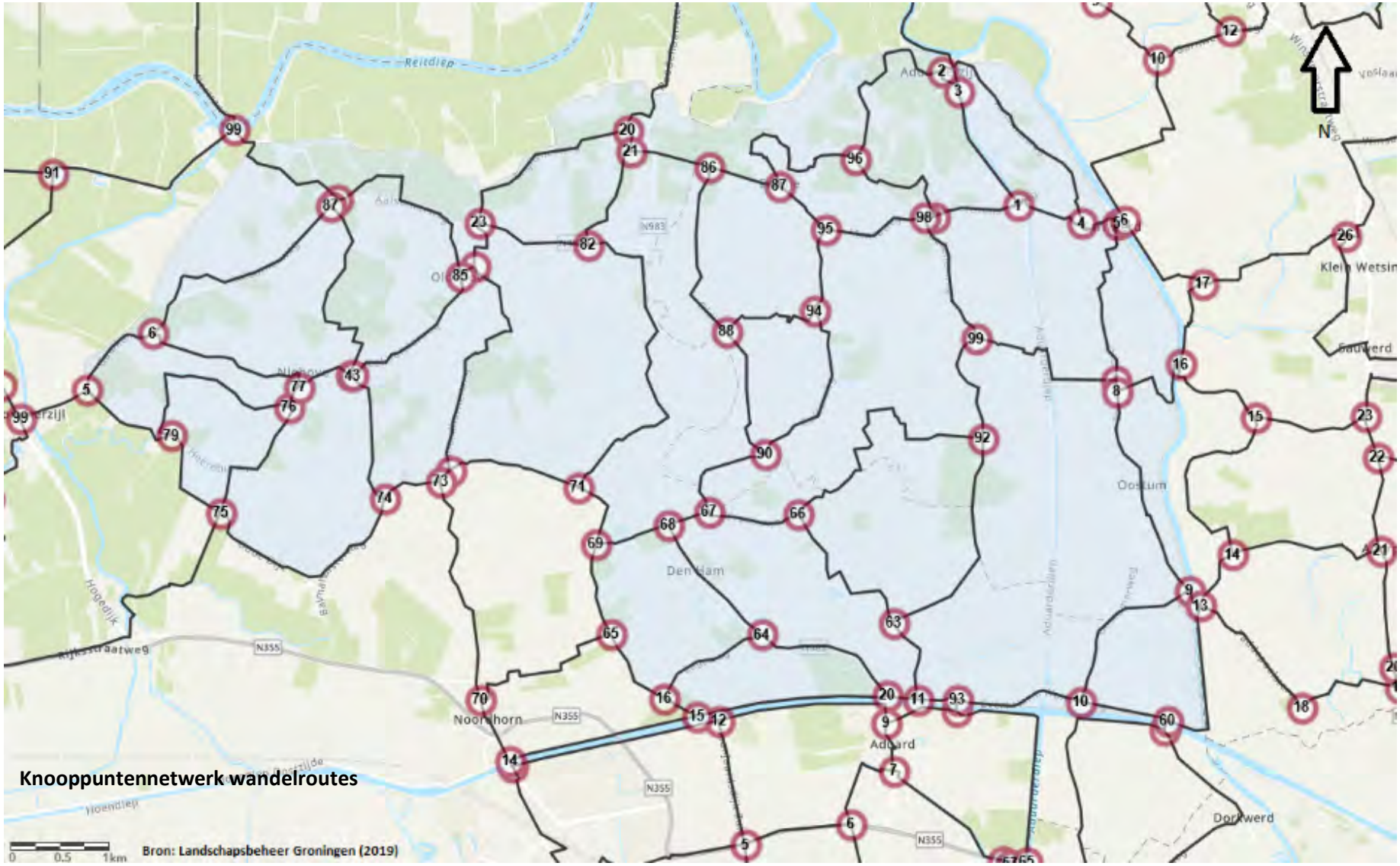

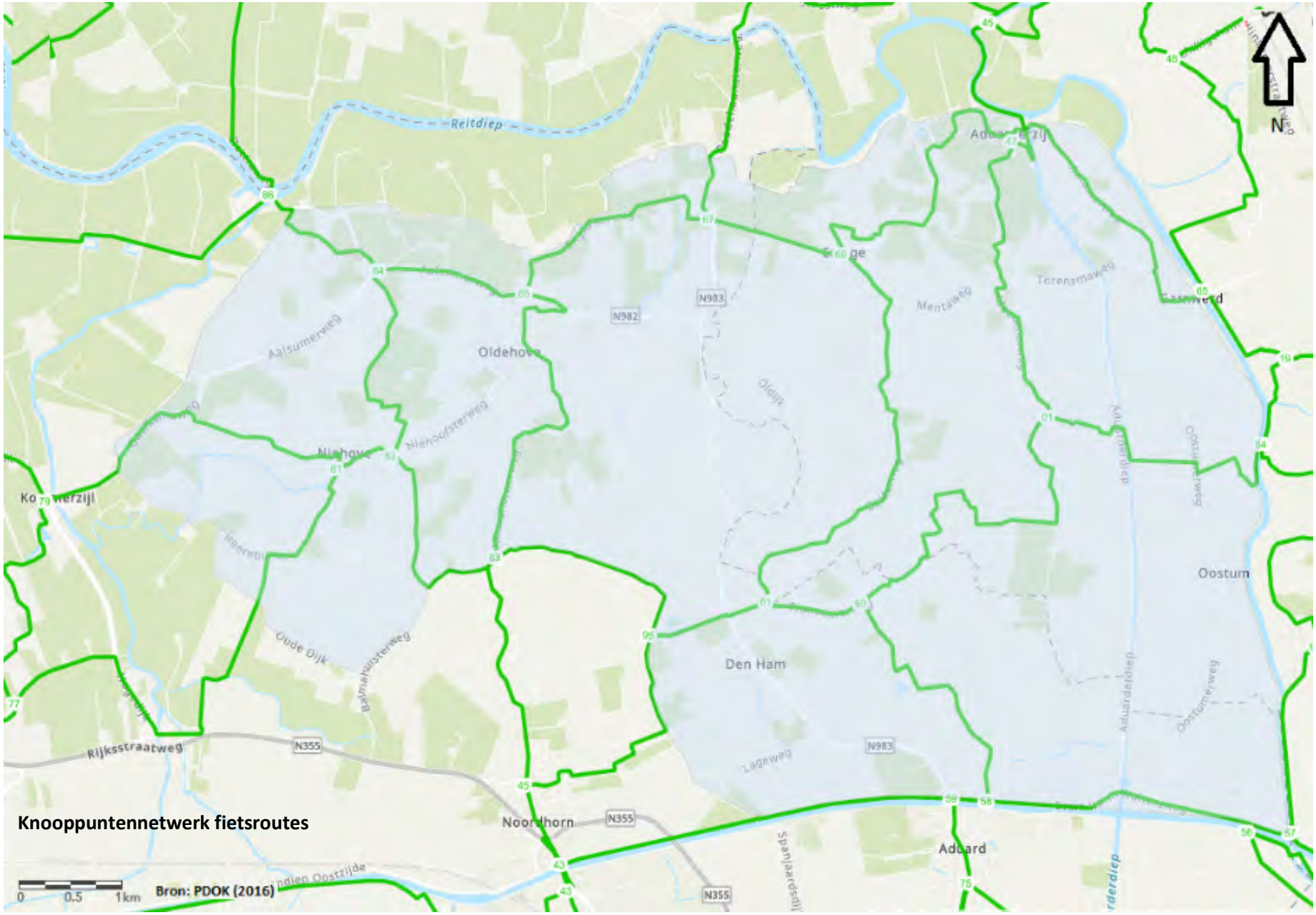

Knooppuntennetwerk fietsroutes

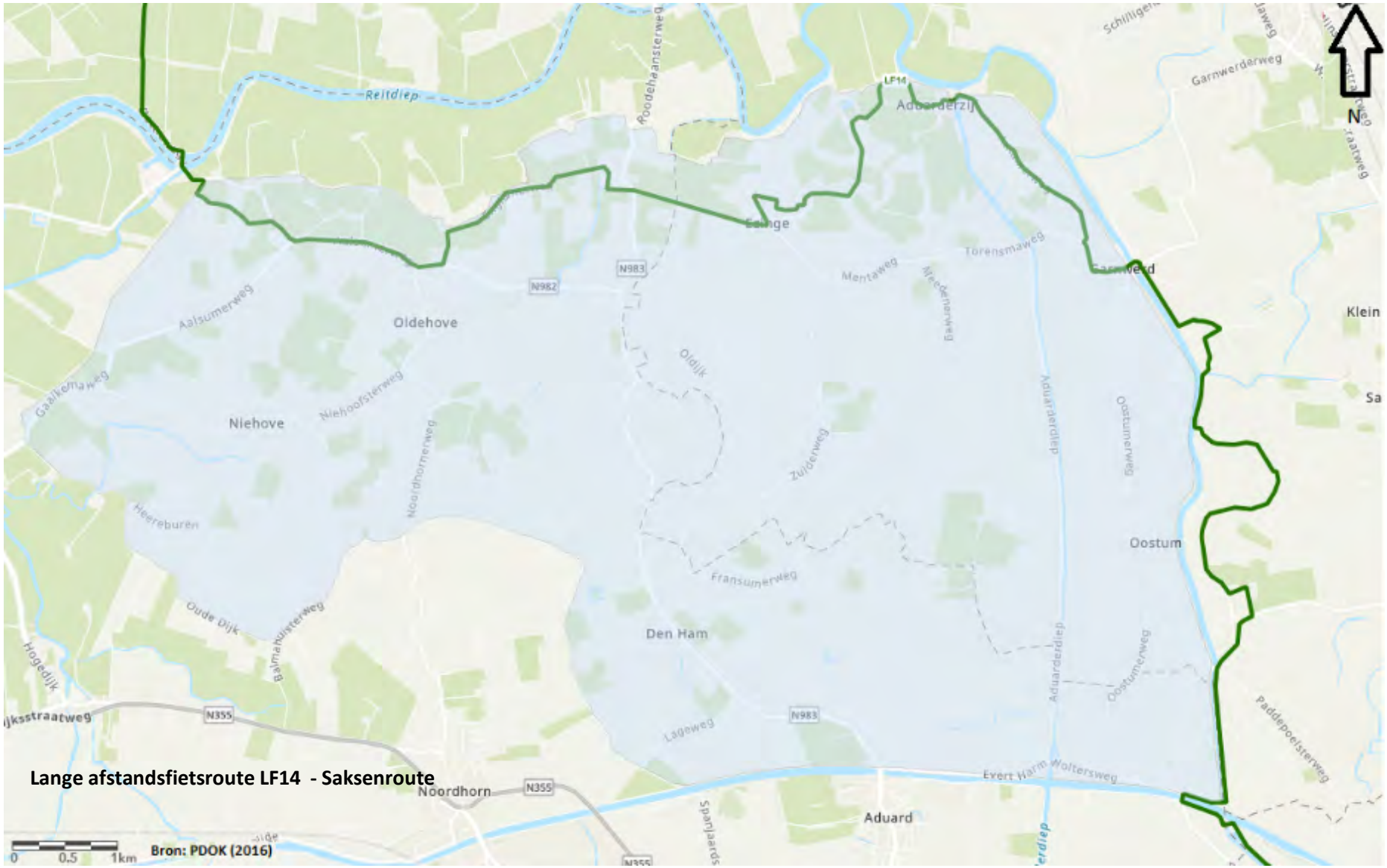
Lange afstandsfietsroute LF14 - Saksenroute
Bron: PDOK (2016)
0
0.5
1km
N
Reitdiep
Roodehaansterweg
LF14
Adoarderzijl
Garnwerderweg
Schilligerweg
Torensmaweg
Mentaweg
Niedenerweg
Farmsum
Klein
Sa
Oldehove
Aalsumerweg
Gaalkemaweg
Niehoofsterweg
Niehove
Noordhornerweg
Oldijk
Zuiderweg
Aduarderdiep
Oostumerweg
Oostum
Heereburen
Fransumerweg
Oude Dijk
Balmahuisterweg
Hogedijk
Den Ham
Lageweg
N983
N982
N355
Paddepoelsterweg
Exert Harm Woltersweg
Noordhorn
Aduard
Spanjaardsvaart

Fietsroute Wierdenland
Winsum
Aduarderzijl
Saaksum
Lauwerzijl
Munnekezijl
Ezinge
Feerwerd
Garmwerd
Groot Welsinge
Oldehove
Sauwerd
Niehove
Kommerzijl
Pieterzijl
Burum
Hransum
Adorp
Den Ham
Niezijl
Noordhorn
Visvliet
Grijpskerk
Zuidhorn
Aduard
Brittil
47
86
87
84
67
66
65
19
64
97
80
81
82
79
83
95
61
60
62
3
2
77
75
58
56
57
97

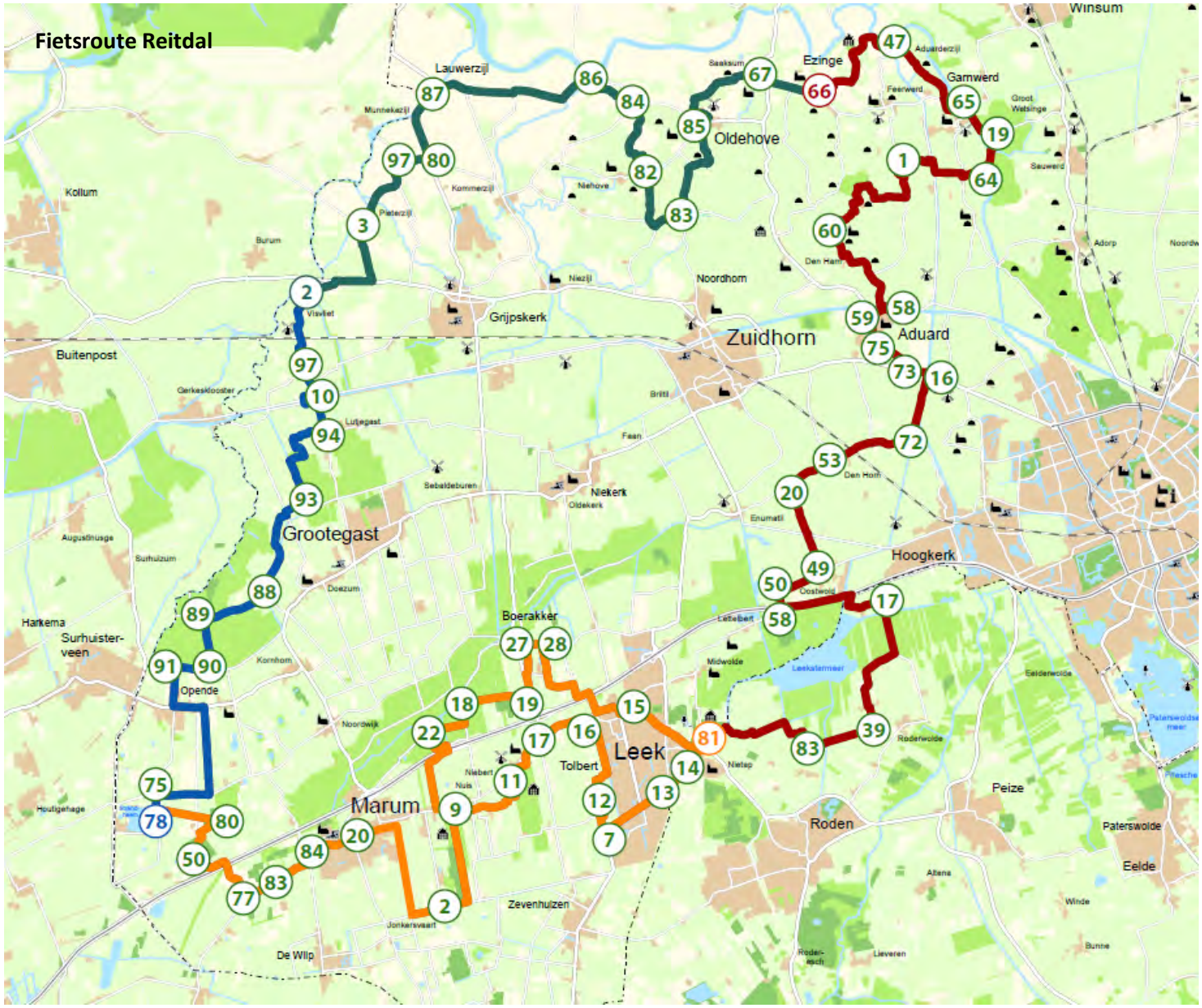
Fietsroute Reitdal
Winsum
Ezinge
Garnwerd
Lauwerzijl
Oldehove
Kollum
Noordhorn
Grijpskerk
Zuidhorn
Aduard
Buitenpost
Grootegast
Niekerk
Hoogkerk
Harkema
Surhuister-veen
Opende
Boerakker
Leek
Tolbert
Marum
Roden
Peize
Paterswolde
Eelde
Zevenhuizen
De Wilp

XL

Bijlage VI

Gespreksverslag semi-gestructureerd interview Stichting Bestemming Noardwest Fryslân; Patricia Klomp 20 september 2019 bij Merk Fryslân, Zuidergrachtswal 2 te Leeuwarden.

Het gesprek vond plaats met Patricia Klomp. Zij werkt sinds april 2019, 3 dagen in de week als marketeer voor Bestemming Noardwest Fryslân (BNWF) en een aantal uur in de week als Pers en Public Relations bij Merk Fryslân, voor de campagne Visit Wadden. Voor de Visit Wadden campagne wordt samengewerkt met Marketing Groningen en Holland boven Amsterdam. De BNWF is een stichting die in het leven geroepen is om de marketing van de regio Noordwest Friesland te organiseren. De BNWF is gesubsidieerd door de verschillende gemeenten in deze regio (Harlingen, Waadhoeke en Leeuwarden). Merk Friesland is de provinciale regiomarketeer. De insteek van het gesprek was om erachter te komen op welke manier BNWF het landschap inzet om toerisme in de regio te bevorderen. Het besprokene is uitgewerkt in onderstaand verslag.

De invulling van regiomarketing verschilt per regio, en daarom zijn er in Friesland 4 verschillende regio's ingesteld (noordoost, noordwest, zuidoost en zuidwest). De regiomarketing voor BNWF wordt ingevuld door het ondersteunen van toeristisch ondernemers in de regio. Om de regio te vermarkten heb je niet alleen de ondernemers nodig, maar ook de grotere partijen zoals de gemeente en een provinciale regiomarketing partij als Merk Friesland. Voor regiomarketing is samenwerking nodig. Ook zijn er in de groep van plaatselijke ondernemers, al ondernemersverenigingen gevormd. Dit versterkt elkaar, ook voor de verbinding naar de overkoepelende organisatie Merk Fryslân. Zij komen met een wens/behoefte en daar wordt op verder 'geborduurd'. Het kan ook zijn dat de overheden iets nieuws bedenken, zoals een uitgebaggerde vaarweg, waardoor er weer andere schepen kunnen varen. Hier moet dan iedereen optimaal van kunnen profiteren, en dan in de zin van verbinding. De verbinding kan gezocht worden in de richting van arrangementen, nieuwe routeboekjes en dergelijken.

Echter, de algemene insteek van regiomarketing is het aantrekken van potentiele bezoekers. Dit is bij de BNWF ook het geval. In een groep met diverse ondernemers en overige partijen is gezocht naar een positie op de markt voor Noordwest Friesland. Waarom moeten mensen naar het gebied komen en wat maakt het gebied speciaal? Daar is het 'Oude Zee' merk uitgekomen, iets wat een historisch verhaal verteld over het gebied. Zo wonen mensen in het gebied op een oude zeebodem, wat invloed heeft op het landschap, cultuur en het type mensen. Een voorbeeld hiervan is de geschiedenis van de visserij en de landbouw aan de (oude) kust. Maar is deze profilering hét middel om je marketing mee te voeren? Want met marketing wil je eigenlijk bezoekers trekken, maar moet je hier iets tussen zetten?

Allereerst moet je laten zien hoe mooi het gebied is. Daarna kun je een slogan of iets dergelijks gebruiken om deze schoonheid te versterken. Bijvoorbeeld als je uit Zuid-Limburg komt, is het dan interessant om te weten dat er mensen op een oude zeebodem leven? Bij het maken van keuzes om je regio te 'vermarkten' moet je het profileren. Wat is speciaal? Dat is iets wat je kan verkopen aan de bezoekers. Het moet echter wel gemakkelijk te verkopen zijn, door het 'plat te slaan'. Hiermee wordt bedoeld dat je op voorhand niet te veel weggeeft over het gebied. Alle verhalen die gekoppeld zijn aan de regio komen wel bij het daadwerkelijke bezoek. De beleving die men heeft komt toch pas als je er bent geweest. Bijvoorbeeld als men slaapt bij een B&B welke vroeger een bijzondere boerderij was. Dat verhaal kan worden verteld door de eigenaar van de accommodatie. Deze specifieke manier van regiomarketing werkt om versnippering

van individuele initiatieven tegen te gaan. Het is daarnaast een soort bodem om de profilering te vormen voor het verhaal van de Oude Zee. Hiermee wordt een eenheid gecreëerd, door alle verhalen te vertellen aan de toerist als ze er daadwerkelijk zijn. Het hele regiomarketing 'verhaal' gaat bij de Oude Zee om de rust, ruimte, stilte, weidsheid, kleuren in het landschap. Het gaat om alle kenmerken die je aan de toerist wil verkopen. Door het te bezoeken en op basis van welke mensen ze ontmoeten, wordt het verhaal overgebracht.

De huidige website van BNWF is gemaakt door ondernemers in het gebied. Er staat veel op over hoe de marketing wordt gedaan, dus is het ook echt gemaakt voor ondernemers. Dit moet anders, het moet meer gemaakt worden voor de toeristen. Het moet informatief worden, in de zin van accommodaties, horeca, activiteiten etc. De stad Leeuwarden is hier niet in opgenomen omdat zij zelf een eigen citymarketing hebben. De ommelanden van Leeuwarden zijn wel op de site vermeld. Verder is de informatie die nu nog op de website staat niet helemaal meer van toepassing. Er staan een aantal punten op de website, zoals het beleefbaar maken van slenken etc., wat dus niet meer wordt gezien als hoofdpunten voor de vermarkting van het gebied. Die dingen moeten mensen heel interessant vinden, willen ze naar het gebied komen. Dit is ook één van die dingen die bij een kan worden verteld aan de bezoeker als die al in het gebied is, om zo de beleving van het gebied te vergroten. Mocht echter een ondernemer hier iets mee willen, zoals een wandelroute er om heen, kunnen ze wel de hulp inschakelen van de regiomarketing BNWF. Alle initiatieven moeten van onderaf komen. Informatieborden over het gebied zouden kunnen helpen bij het vertellen van het verhaal, echter is dit een taak van de gemeente. Als je de middelen hebt, zoals fiets- en wandelpaden, gebeurd de rest van zelf wel. Echter is het wel handig om dit op de website, in een streekblad voor toeristen of iets dergelijks te vermelden. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met welke activiteiten passend zijn voor het gebied en de wensen van de doelgroep.

Bij regiomarketing moet men een duidelijke doelgroep hebben, anders kan het niet succesvol zijn. Bij de regio NWF wordt ingezet op een specifieke doelgroep. Hier wordt niet ingezet op families met kinderen, omdat het gebied niet aantrekkelijk is voor deze groep. Regiomarketing doelt ook niet op grote groepen jongeren. Het is meer een groep rustzoekers, die graag willen fietsen en wandelen die voor deze bestemming zullen kiezen. Het is maar wat het gebied te bieden heeft voor de toerist. De activiteiten die georganiseerd worden in het gebied, worden bij regiomarketing afgestemd op de doelgroep. Het is volgens BNWF pas succesvol als mensen op een vriendelijke manier met het gebied omgaan, met respect voor de bewoners, natuur en historie. Friesland moet geen Giethoorn of Amsterdam worden. Deze visie deelt Merk Friesland ook.

Een voorbeeld van een passende activiteit kan zijn om met het komende festival 'Ode aan het Landschap' in 2021, georganiseerd door het NTBC, een eenheid te vormen tussen de ondernemers. Dit kan worden gerealiseerd door bijvoorbeeld iedereen het zelfde logo te laten voeren, hetzelfde verhaaltje op de menukaart te laten printen of hetzelfde lettertype te gebruiken.

Als eindnoot wordt nog meegegeven dat het van belang is om de website goed toegankelijk te maken. Mensen moeten in de goede richting worden geduwd. Je moet voor de mensen nadenken. Daarnaast, dat als mensen iets willen boeken, zoals een B&B, dat dit in een klik geregeld moet zijn. Hierdoor wordt het laagdrempelig en gemakkelijk gemaakt om het gebied te bezoeken.

Bijlage VII

Verslag semi-gestructureerd interview Gemeente Westerkwartier; Ilona Boekhorst en collega afdeling landschap 16 juli 2019 te Zuidhorn.

Voorafgaande aan het semigestructureerde interview zijn vragen en onderwerpen vastgesteld om aan te kaarten tijdens het gesprek. Het doel was om duidelijk te krijgen wat het beleid is van de Gemeente Westerkwartier op het gebied van landschap en (duurzaam) toerisme in Nationaal Landschap Middag-Humsterland.

De belangrijkste vraag was of er al beleid is op het gebied van landschap en toerisme.

Echter werd al snel duidelijk dat de gemeente nog te nieuw is (opstartdatum 1 januari 2019) om al beleid te hebben opgesteld. Het is daarom ook onduidelijk op welke wijze het provinciale beleid wordt geïmplementeerd.

Op het gebied van landschap bestaan er regels met betrekking op het behoud van landschapswaarden, zoals welke sloten er wel en niet gedicht mogen worden. Deze regels zijn opgenomen in de bestemmingsplannen. De bestemmingsplannen worden echter niet altijd nageleefd en dit is een van de actiepunten van de gemeente. Op het gebied van toerisme is de Gemeente Westerkwartier bezig om een actieplan toerisme op te stellen. Hierin zal Middag Humsterland prominent aanwezig zijn en een apart 'kader' krijgen. Een belangrijk punt waarover wordt nagedacht is hoe ervoor gezorgd kan worden dat bezoekers langer in het gebied blijven.

De Gemeente denkt ook na over hoe de waarde van het landschap in Middag-Humsterland overgebracht kan worden op bewoners en bezoekers. Tegenwoordig is het landschap veelal in gebruik voor de landbouw. De boeren doen het, economisch gezien, goed in het gebied en er is weinig verloop.

Toerisme is veelal een nevenactiviteit en niet prominent aanwezig in het gebied. Aangegeven is dat het landschap daarom niet alleen belangrijk is voor toerisme, maar ook voor recreatie van bewoners en recreanten uit de omgeving. Beleving van het landschap speelt hierin een grote rol. Opgemerkt werd dat deze beleving niet overal aanwezig is. De vraag hierbij is hoe je het landschap kan overbrengen aan mensen die hier niets van afweten. Partijen als Marketing Groningen zouden hierbij kunnen helpen. Opgemerkt werd dat vanaf de bestaande wegen, fiets- en wandelpaden bijzondere onderdelen van het landschap onzichtbaar zijn. Veel van deze paden zijn nieuw aangelegd door de Provincie Groningen nadat zij verantwoordelijkheid kregen voor de zorg van het Nationale Landschap. De Provincie Groningen heeft nog steeds een subsidie beschikbaar voor projecten gericht op landschap in het algemeen.

Concluderend kan worden vastgesteld dat de Gemeente Westerkwartier nog geen vastgesteld beleid heeft, maar dat er wel veel ideeën zijn op het gebied van landschap en toerisme. Binnen de tijdspan van ons onderzoek zal er ook nog geen vastgesteld beleid komen. De gemeente beaamt dat er nog te weinig beleving van het landschap is en dat dit een aandachtspunt is voor de toekomst.

Bijlage VIII

Beschrijving, belang, bijdrage en bedoeling van stakeholders voor het benutten van het landschap van Middag-Humsterland om duurzaam toerisme te bevorderen

Stakeholder	Beschrijving	Belang	Bijdrage	Bedoeling
Werkgroep Regiomarketing Middag-Humsterland	De werkgroep houdt zich bezig met het vermarkten van Middag-Humsterland als toeristisch gebied.	Middag-Humsterland als een sterk toeristisch gebied op de kaart zetten en het landschap hierbij betrekken.	Regiomarketing bevorderen, website up to date houden, informatie verschaffen, activiteiten organiseren.	Het doel is: een sterk geprofileerde regio en het Middag-Humsterland als erfgoed op wereldniveau (Gebiedscoöperatie Westerkwartier et. al., 2017).
Recreatief/-toeristisch ondernemers Middag-Humsterland	Ondernemers, gericht op toerisme en recreatie zoals; horecagelegenheden, accommodaties en bezienswaardigheden	Zo veel mogelijk 'verkopen' aan toeristen/recreanten.	Toeristisch product in de zin van voorzieningen.	Het doel voor toeristisch ondernemers is om levensvatbaar te zijn en te blijven in de toekomst.
Ondernemersvereniging Toerisme Westerkwartier	De ondernemersvereniging is een verbindende schakel tussen toeristische ondernemers in de gemeente Westerkwartier.	De ondernemers in Middag-Humsterland/Westerkwartier verbinden en zorgen voor een sterk toeristisch product.	Groot netwerk met veel leden (70 ondernemers) in de gehele gemeente, regiomarketing in samenwerking met Marketing Groningen.	Verbindingen leggen tussen collega-bedrijven en hiermee zorgen voor kennisdeling, samenwerking en inspraak op de ontwikkelingen in het gebied.
Museum Wierdenland	Museum Wierdenland is een stichting. Het museum is gelegen in Ezinge en richt zich op het landschap en de cultuur van terpen en wierden in het noordelijk waddenkustgebied. Hierbij wordt in het bijzonder aandacht geschonken aan de wierde van Ezinge en het Nationaal Landschap Middag-Humsterland. Het museum organiseert daarnaast regelmatig activiteiten zoals excursies, lezingen en workshops (Museum Wierdenland, zd-a).	Meer bezoekers voor het museum.	Informatie verschaffen, plek van ontmoeting, organiseren activiteiten, educatie.	Museum Wierdenland heeft als doel om het wierdengebied met behulp van regiomarketing te promoten bij recreanten en toeristen en hen service en kennis bieden. Daarnaast wil het museum een ontmoetingsplaats zijn voor jong en oud, met workshops, cursussen, wandel- en fietsexcursies en lezingen, onder het mom van kennis en inspiratie verspreiden. Tevens wil het museum bezoekers bewust maken van de kwetsbaarheid van het wierden landschap en de toekomst hiervan (Museum Wierdenland, zd-b).

Stakeholder	Beschrijving	Belang	Bijdrage	Bedoeling
Kloostermuseum Aduard	Het museum is gelegen in Aduard, in een van de oudste huizen van het dorp. In het museum is een tentoonstelling van het cisterciënzer Sint Bernardusabdij te aanschouwen (St Bernardushof Kloostermuseum Aduard, zd).	Meer bezoekers voor het museum	Informatie overbrengen aan de bezoeker, persoonlijke ontvangst, rondleiding door het dorp.	Bezoekers informeren over de geschiedenis van het klooster. Jaarlijks wordt de tentoonstelling afgewisseld en ingericht over een onderwerp uit de geschiedenis van het klooster (St Bernardushof Kloostermuseum Aduard, zd).
Toeristen	De toeristen die Middag-Humsterland bezoeken, om bijvoorbeeld te fietsen, wandelen of de rust op te zoeken. Deze toeristen vallen onder de doelgroep 'geïnteresseerd Nederland'.	De toerist wil wat te doen hebben. Een beleefbaar landschap, met de daarbij behorende activiteiten draagt hieraan bij.	Economische impuls	Een prettige vakantie hebben, gemakkelijk aan meer informatie komen over het gebied en wat er te doen is (overzichtelijke marketing). Met het oog op de doelgroep, het landschap beleven en herkennen wat het landschap inhoudt.
Bewoners Middag-Humsterland	Inwoners van het onderzoeksgebied	Geen massatoerisme, kunnen meeprofiteren van nieuwe recreatiemogelijkheden	Kennis over diverse objecten in het gebied.	Meedoen met activiteiten, bezoekers van het gebied helpen.
Agrariërs Middag-Humsterland	Agrarische ondernemers in het onderzoeksgebied	Toerisme moet geen belemmering vormen om te blijven boeren in het gebied. Landschappelijke ingrepen op agrarisch land dienen ook gunstig te zijn voor agrariërs.	Streekproducten, kennis over oude boerderijen, kennis over (onbewoonde) wierden.	Een rijk, biodivers landschap met een goedwerkende agrarische sector
Provincie Groningen	De Provincie Groningen heeft de zorg over het Nationale landschap Middag-Humsterland. Daarbij is de Provincie verantwoordelijk voor het provinciale beleid op het gebied van landschap en toerisme.	In het kader van het huidige beleid het Nationaal Landschap Middag-Humsterland beschermen, versterken en verder ontwikkelen. Initiatieven die hieraan bijdragen ondersteunen (Provincie Groningen, 2014).	Het stimuleren en ondersteunen van initiatieven die het landschap en toeristische activiteit in Middag-Humsterland versterken. Indien het initiatief aan de juiste voorwaarden voldoet, kan de Provincie subsidie verstrekken (Provincie Groningen, 2014).	Het doel van de provincie is om meer toeristen voor de Provincie Groningen te laten kiezen als bestemming, dat ze langer blijven, het naar hun zin hebben en uiteindelijk weer terugkomen. Zo ook voor Middag-Humsterland. Het is daarnaast de bedoeling om een sterke koppeling te maken van toerisme aan natuur, cultuur en landschap. De toeristische ondernemers in Middag-Humsterland moeten hiervan profiteren (Provincie Groningen, 2016-a).

Stakeholder	Beschrijving	Belang	Bijdrage	Bedoeling
Gemeente Westerkwartier	De gemeente Westerkwartier is gestart op 1 januari 2019, met het hoofdkantoor in Leek. De gemeente zorgt voor het verlenen van vergunningen, vaststellen van regels en beleid, ontwikkeling in de gemeente, het behouden en bewaken van bijzondere objecten en ondersteuning van projecten.	Het landschap van Middag - Humsterland als sterk toeristisch gebied binnen de Gemeente Westerkwartier.	Verlenen van vergunningen, opstellen beleid en regels, stimuleren van ontwikkeling, behouden van landschap, ondersteuning projecten.	Middag-Humsterland als toeristisch rijk gebied op de kaart zetten
Marketing Groningen	Marketing Groningen is een provinciale toeristische marketeer, waarbij ze de provincie voor potentiele bezoekers aantrekkelijk willen maken. Dit doen ze door middel van diverse campagnes, zoals Visit Wadden, 'er gaat niets boven Groningen', etc. Ook de VVV Groningen maakt deel uit van deze partij (Marketing Groningen, zd).	Aantrekken van bezoekers voor de provincie Groningen en het laten zien van de veelzijdigheid van de provincie, en Middag-Humsterland hierbij aan laten sluiten.	Sterke positie in de toeristische marketing, netwerk met andere provinciale marketeers.	Versterken van de aantrekkingskracht en bindingskracht van Groningen op de bezoekers, bewoners, bedrijven en brains (studenten en kenniswerkers) (Marketing Groningen, zd).
Stichting het Groninger Landschap	Het Groninger Landschap zet zich in voor het beschermen van natuur, landschap en cultureel erfgoed in de provincie Groningen. Daarbij willen ze het maatschappelijke draagvlak hiervoor vergroten (Het Groninger Landschap, zd-a).	Behoud en ontwikkeling van de natuur, het landschap en cultureel erfgoed in de provincie Groningen.	Bescherming en onderhoud van het landschap, de natuur en het cultureel erfgoed in de provincie Groningen.	In de toekomst wil GL zo veel mogelijk natuur en cultureel erfgoed in eigendom hebben, om het zo goed mogelijk te beschermen. Hiermee kunnen verschillende natuurgebieden goed worden ontwikkeld en monumenten in oude staat worden hersteld en onderhouden (Het Groninger Landschap, zd-b).

Stakeholder	Beschrijving	Belang	Bijdrage	Bedoeling
Landschapsbeheer Groningen	Landschapsbeheer Groningen is een partij die zich sterk maakt voor een visueel, ecologisch, cultuurhistorisch en aardkundig aantrekkelijk landschap. Daarbij betrekt LG ook de mens bij het landschap, om een verbinding te maken. Daarnaast zorgen ze ook voor maatschappelijk draagvlak voor het onderhouden van het landschap (Landschapsbeheer Groningen, zd-a).	Een visueel, ecologisch, cultuurhistorisch en aardkundig aantrekkelijk landschap, waarbij de mens actief wordt betrokken.	Herstelling, behouden en ontwikkeling van natuur en landschap (wierden), onderhoud in de vorm van beheer.	Het doel van LG is om het landschap te herstellen, behouden en ontwikkeling van natuur te stimuleren. Daarnaast wil LG zich sterk maken voor een beter leefmilieu voor mensen, dieren en planten (Landschapsbeheer Groningen, zd-b).
Gebiedscoöperatie Westerkwartier	De Gebiedscoöperatie Westerkwartier is een partij die zich richt op het behoud en ontwikkeling van het Westerkwartier. Dit wordt gedaan door het stimuleren, ontwikkelen en realiseren van groene economische activiteiten (Gebiedscoöperatie Westerkwartier, zd-a).	De Gebiedscoöperatie werkt aan gebiedsontwikkeling in Middag-Humsterland, met in het achterhoofd de groene economische activiteiten (Gebiedscoöperatie Westerkwartier, zd-b).	Samenbrengen van diverse partijen, faciliterende rol, kennis, het verenigen van leden.	Het vinden van een bottum-up, regisserende partij die zorgt voor behoud, bescherming en ontwikkeling van Middag-Humsterland (Gebiedscoöperatie Westerkwartier, zd-c).

Bibliografie

Gebiedscoöperatie Westerkwartier et. al. (2017). *Visie Middag Humsterland; behoud en ontwikkeling van het enige nationale landschap in de provincie Groningen.* Zuidhorn: Gemeente Zuidhorn, Provincie Groningen.

Gebiedscoöperatie Westerkwartier. (zd-a). *Missie/visie*. Opgeroepen op september 27, 2019, van Gebiedscoöperatie Westerkwartier: https://gebiedscooperatie.info/missie-visie/

Gebiedscoöperatie Westerkwartier. (zd-b). *De Gebiedsagenda (de gedeelde agenda van de regio)*. Opgeroepen op september 27, 2019, van Gebiedscoöperatie Westerkwartier: https://gebiedscooperatie.info/innovatiewerkplaats/de-gebiedsagenda-de-gedeelde-agenda-van-de-regio/

Gebiedscoöperatie Westerkwartier. (zd-c). *Gebiedsprocessen*. Opgeroepen op september 27, 2019, van Gebiedscoöperatie Westerkwartier: https://gebiedscooperatie.info/gebiedsprocessen/

Het Groninger Landschap. (zd-a). *Stichting het Groniger Landschap*. Opgeroepen op september 25, 2019, van Het Groninger Landschap: https://www.groningerlandschap.nl/wat-wij-doen/organisatie/stichting/

Het Groninger Landschap. (zd-b). *Onze werkwijze*. Opgeroepen op september 25, 2019, van Het Groninger Landschap: https://www.groningerlandschap.nl/wat-wij-doen/organisatie/werkwijze/

Landschapsbeheer Groningen. (zd-a). *Over ons*. Opgeroepen op september 25, 2019, van Landschapsbeheer Groningen: https://www.landschapsbeheergroningen.nl/over-ons/

Landschapsbeheer Groningen. (zd-b). *Goed Doel*. Opgeroepen op september 25, 2019, van Landschapsbeheer Groningen: https://www.landschapsbeheergroningen.nl/goed-doel/

Marketing Groningen. (zd). *Visie en Merken Marketing Groningen*. Opgeroepen op september 25, 2019, van Erg gaat niets boven Groningen: https://www.marketinggroningen.nl/over-marketing-groningen/over-marketing-groningen

Museum Wierdenland. (zd-a). *Organisatie, focus, status*. Opgeroepen op September 6, 2019, van Museum Wierdenland: https://www.wierdenland.nl/organisatie.html

Museum Wierdenland. (zd-b). *Missie, visie, kernwaarden en doelstellingen.* Opgeroepen op september 24, 2019, van Museum Wierdenland: https://www.wierdenland.nl/praktische_info.html

Provincie Groningen. (2014). *Beleidsnotitie over de ontwikkeling van het landschap van de provincie Groningen.* Provincie Groningen.

Provincie Groningen. (2016-a). *Toerisme visie - Provincie Groningen, kader stellende notitie 2016-2020.* Groningen: Provincie Groningen. Opgeroepen op augustus 29, 2019, van https://www.provinciegroningen.nl/uploads/tx_bwibabs/49ab768a-9b74-49c1-872a-ef5e488de8d2/49ab768a-9b74-49c1-872a-ef5e488de8d2:55c80f14-70d0-47c6-a9ee-a4aee8dd6da9/Bijlage%201%20-

%20Toerisme%20visie%20definitief%2016%20februari%202016.pdf

St Bernardushof Kloostermuseum Aduard. (zd). *Over het Museum*. Opgeroepen op september 24, 2019, van St Bernardushof Kloostermuseum Aduard: https://www.kloostermuseumaduard.nl/bezoekers-informatie